

*Parent-School Partnership
Партньорство училище – родители*

НОВИТЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИ ПАРАДИГМИ И ВЗАИМОДЕЙСТВИЕТО С ДЕЦА И РОДИТЕЛИ В ОБРАЗОВАНИЕТО

Нели Бояджиева

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Водещите идеи на съвременните педагогически парадигми в началото на новия век произтичат от промяната в обществото, социалните структури, формите на семейството и партньорските взаимоотношения, самото училище и очакванията от него, като институция, на децата и възрастните при взаимодействието в триадата „деца – родители – учители“. Пътят към непротиворечивото му реализиране е в реалните партньорски взаимоотношения и овладяването на изкуството на мирното (ненасилствено, неагресивно) общуване. За такъв тип общуване са необходими основни умения, които трите страни – участници във взаимодействието, трябва да усвояват и развиват съвместно и в общи дейности. Те се коренят в алтруизма, състраданието и любовта, които са същността на хуманността и истинското човеколюбие в отношенията и са изконни за храма на знанието – училището. Това е основен извод от новите педагогически парадигми за взаимодействието с деца и родители в образованието.

Keywords: new pedagogical paradigm; interaction; children; parents; education

Изследванията в социалните науки (социална и културна антропология, социология, психология и педагогика) от последните десетилетия насам показват значително разместване на традиционни гледища и поява на нови ценностни системи. Утвърждава се т.нар глобална промяна като израз на еволюцията през ХХІ век. На границата на вековете в известния доклад на Комисията по образованието към ЮНЕСКО с емблематичното заглавие „Образованието – скритото съкровище“ (1998) бяха обозначени т.нар. носещи „стълбове“ на образованието в настъпващия информационен век, които очертават нови педагогически парадигми: „Да се научим за учим“, „Да се научим да знаем, да правим и да прилагаме знанието в живота“, „Да се научим за живеем заедно с другите“ и „Да се научим да бъдем“. Тези стълбове са основните жалони за образованието и възпитанието на човека в ХХІ век. Те произтичат от една нова представа за света, която преобразява човечеството. Ключовите думи във възпитанието днес

са свързани с общото съзнание и стремеж за бъдат подготвени бъдещите поколения за един нов светоглед на обединение (вместо разединение), на сътрудничество и партньорство (вместо състезание), на подкрепа (вместо потискане), на творчество (вместо репродукция), на нестандартност (вместо стандартизация), на удоволствие и свобода (вместо усилие и принуда) и пр.

Водещите идеи на съвременните педагогически парадигми в началото на новия век произтичат от промяната в обществото, социалните структури, формите на семейството и партньорските взаимоотношения, самото училище и очакванията от него като институция, на децата и възрастните при взаимодействието в триадата „деца – родители – учители“. Налице са редица промени на традиционно утвърдени пластове на социални взаимодействия, които се отразяват и върху взаимоотношенията:

- промени в структурата и функционирането на *семейството*, между членовете, в отношението към образователните институции и очакванията към тях (в детската градина, училището и дори в университета), промени в ролите и нагласите на родителите към самите себе си и в очакванията и желанията за наследниците им;

- промени в очакванията на *децата* към обществото, училището, учителите и връстниците, към семейството и родителите, от една страна, и към училището и учителите, от друга, както и генерални промени у самите деца, тяхното личностно развитие и адаптация в новия век в свършено различната информационна и комуникационна среда на „нет“ поколението;

- промени в *училището*, като институция, на очакванията към него, на нови отговорности и роля в подготовката за бъдещето, във взаимоотношенията със социума, в търсенето и поощряването на обществено съдействие;

- промени в облика, статуса и нагласите на *учителите*, които търпят съществени трансформации на търсене на своята педагогическа идентичност, удовлетвореност от труда и утвърждаване на своя авторитет;

- променя се и старият режим на форми и организация на *труд и на свободното време*, които проникват във всекидневието на всички социални и възрастови групи. Новият режим често влиза в противоречие с доминиращите морални норми в обществото. В случай че са пренебрегнати и потиснати, те стават източник на безразличие, отегчение и песимизъм, които лесно се разпространяват сред все по-широки слоеве от населението;

- новият информационен век променя същността, *типа на комуникация и традиционните форми на общуване*, а човешките взаимоотношения между учители и ученици в новата педагогическа парадигма заемат първостепенно значение пред техническите и други средства;

- промени в самата същност *субект-субектните отношения и роли при възпитанието*, когато родителите и учителите също се учат от децата и учениците си, акцентът е върху вътрешния свят, върху чувствата и емоциите, приоритета на самосъзнанието, самоанализа, които раждат постижения.

Какво се е променило и продължава интензивно да се видоизменя в живота на хората от всички възрасти и поколения, но с особена сила при подрастващите днес?

1. *Отношението към формата на социален контрол*, който продължава да регулира правилата на съвместен живот между хората и поведението им. Това е нов тип контрол, по-слабо нормативен и по-либерален, който се формира често пъти в условията на недоразумения и противоречия, на сблъсъци и конфликти. „Това, което по-рано се е наричало егоизъм, днес се определя като достойнство. Част от услугите, които шефовете са изисквали от подчинените, съпрузите – от съпругите, и родителите – от децата, днес се възприемат като покорство. Социалният авторитет става по-гъвкав, давайки възможност за свободна изява на всеки индивид според модели, които се изграждат най-напред в многобройните форми за оползотворяване на свободното време. Възпроизводството на личността чрез самата себе си придобива по-голяма стойност с развитието на свободното време“⁽⁵⁾.

2. *Отношението към другия и акцентът*, който се поставя на това, излиза на преден план в *проблемите на човешката комуникация*. Увеличаващото се свободно време и либерализацията на нормите за спазване на обществения ред разширяват и предоставят повече възможностите за срещи, запознанства, приятелства и социални контакти след училище, следобедите и вечерите, почивните дни и през ваканциите. Засилва се стремежът за свободното общуване и контакти под най-различни форми. Желанието за спонтанен независим избор става все по-настойчиво, натискът на професионалните, семейните и училищните институции намалява, а социалните позиции, свързани с тези институции, стават по-привлекателни.

3. *Самият феномен свободно време*, което е разширило своя обхват и значение в сравнение с необходимото време за професионален или учебен труд, за учение и за труд в дома. В рамките на свободното време развлеченията заемат 90% от времето за духовни и обществени дейности. По своето разнообразие, привлекателна сила и ценности, които създава или оспорва, то се превръща в основно време. М. Елиаде посочва, че със своите ценности, идеологически ориентации, блянове и митове свободното време упражнява скрито силно влияние върху всичко, което го създава (работата, труда, учението) или ограничава, и ги променя радикално. Подобно на социален и културен айсберг то е неравномерно разпределено между отделните социални класи и категории, между различните поколения и създава напрежение.

4. *Децата на XXI век* („глобалните деца“) са по-динамични, по-практични, по-директни в стремежа да отстояват себе си и своите желания непосредствено, а не отложени в бъдещето. Стресът е все по-често техен спътник, психическата им издръжливост – по-крехка, а самоконтролът в поведението – по-труден. Изискванията към адаптивността им са повишени, следването на

авторитети – все по-трудно, а дисциплинирането и контролът – невъзможни с традиционни средства.

5. *Семейството на XXI век* променя своята структура и форми, пренарежда ценности и функции, но създаването и отглеждането на децата остават, за щастие, основната му цел. *Родителите* са все по-тревожни, неуверени и неподготвени да осъществят своята възпитателна роля и да изградят авторитета си пред децата. Те компенсират това с повишени очаквания към училището и учителите, към които не само делегират отговорности, но и все по-често развиват мнителност, недоверие, които могат да ескалира до враждебност и агресия при разминаване със свръхопеканията.

6. *Училището на XXI век* търси своя нов облик и форма като „място за деца“ и „работилница“ за хора в личностното им израстване, за да може да дава не само образование, но и да учи и децата, и родителите как да живеят мирно, за да могат да осъществяват себе си безконфликтно, за да се научат „да бъдат“. *Ролята на учителите на XXI век* става все по-сложна, трудна и изисква нови тип педагогически и психологически умения не само за възпитание и обучение, но и за общуване, посредничество, управление на конфликти, консултиране и съветване на децата и родителите им. *Ръководствата на училището и педагозите*, като учители, класни ръководители и помагащи специалисти, заедно със своите ученици и родителите им са част от една общност, чиито цели и интереси съвпадат – образователна подготовка, личностно и социално израстване. Училището е „детското лице“ на обществото, а това лице днес отразява и се ориентира в доминиращите ценности и противоречия, които са в период на трансформация, търсене на нова идентичност и пътища към нея.

Пътят към непротиворечивото им взаимодействие в триадата „деца – родители – училище“ е в реалните партньорски взаимоотношения и овладяването на **изкуството на мирното (ненасилствено, неагресивно) общуване**. Това изкуство е насочено към осигуряване на ново качество на живота и умението да се живее хармонично във и със семейството, със съучениците и учителите в класа в училище, с приятелите в свободното време и забавленията, за създаване и поддържане на познанства и за подготовка за такова общуване в бъдеща колегиална среда. За такъв тип общуване са необходими основни умения, които трите страни участници във взаимодействието трябва да усвояват и развиват съвместно и в общи дейности. Те са свързани с придобилото вече популярност понятие „конструктивна“ комуникация (според класическия труд на Маршал Розенбърг „Ненасилствено общуване“⁷⁾). То е известно и като „асертивно“, „неагресивно“, „конструктивно“ общуване. То единствено дава възможност за постигане на хармонични взаимоотношения между деца, родители и учители, за партньорство и сътрудничество между училището и семейството. Друго понятие, което се утвърждава, е „убеждаващата комуникация“, която се прилага не само в бизнеса на новия век, но и при възпита-

нието и в училище. Ненасилственото общуване вече се е превърнало в световно движение, а в големите градове се провеждат непрекъснато семинари и обучения, както твърди Ед. Бърн в книгата си „Глобалната промяна“ („Global Shift“, 2008). Той набелязва ключови за осъществяване на тази промяна в XXI век нови ценностни представи, нагласи и умения.

Изкуството на мирното общуване (независимо дали с членовете на семейството, колегите или с учениците) изисква определен тип умения и способности. Те не са непознати за хората, нито са продукт на информационния век, но стават определящи за мирното съвместно съществуване и психологическия комфорт на играчите на сцената на живота не само в училището и семейството. Те са ключови за всички полета на комуникация на човека не само в процеса на израстване и подготовка за живота, а и за самия живот в училището, като „място за деца“ и в семейството като първична защитена среда. Тези умения са определящи и за бъдещото социално развитие и професионална реализация.

Големият водещ новатор и преуспяващ съвременен идол в света на бизнеса Гай Кавасаки твърди, че успехът е гарантиран там, където може да спечелиш другите с чар и обаяние, а те стават не по-малко важни от знанието и приложението му. В книгата си „Изкуството да очароваш“ той дава своята рецепта „Как да променяш сърцата, умовете и действията“ на хората, като „проповядва“, че именно очарованието е основен двигател, с който можем да променим света. Тази концепция изглежда абсурдна или поне нереалистична в съвременния свят, когато се сриват цели пазари и политически трусове люлеят всички континенти. Потъването на света във все по-дълбока икономическа и социална криза налага и изважда на повърхността все по-агресивни похвати, а една усмивка може да коства или погуби всичко постигнато до този момент. Тази представа и стратегии обаче се оказват остарели, напълно погрешни и непечеливши според „гуруто“ на съвременния маркетинг. Той дава своето мнение и рецепта, че при ограничени ресурси, силни конкуренти и в рискови ситуации най-важното е да действаш дългосрочно, като създаваме доверие, да очароваме и да постигаме партньорство, а не конкуренция, да печелим привърженици, а не врагове.

„Изкуството да очароваш“ се постига чрез „изкуството на мирното общуване“, което се основава на няколко основни „вълшебни“ умения.

Уважение и признание към другия/другите. То се изразява в умение да съдържаме осъдителните оценки и реакции, подозренията и съмненията, критиките и бележките, а вместо това да изслушваме, да убеждаваме, да насочваме, стимулираме или окуражаваме другия. Уважението изисква едновременно да се преодолява поляризацията в мисленето, ценностите или вярванията, което води до противопоставяне (жертви срещу насилници, външни срещу вътрешни, праведни срещу грешни, отличници срещу изоставащи, успяващи срещу губещи и пр.).

Емпатия – способността да погледнем света през очите на другия дори когато неговата гледна точка е много по-различна от нашата. Умението да забравим за момент собствените цели и преценки и истински да се вслушаме в това, което другият има да каже, независимо дали сме съгласни с него. Нещо повече: да се опитаме да се поставим на неговото място и да видим света през неговите очи, независимо че собственият поглед е друг. По този начин постигаме разбирателство независимо от различието и на основата на разбирането на другата гледна точка. Все повече възпитанието се основава на емпатийното взаимодействие като елемент от новата социална и емоционална интелигентност. Дори вече се срещат и у нас търсения и иновации в нови наименования на традиционните образователни институции, като „емпатийна“ детска градина, работилница, лаборатория, „адаптивно“ училище и пр.

Приемането и толерантността към различията е необходимо задължително условие за изграждането на мирни отношения, които са задължителни при ненасилствената комуникация. Трябва да се приеме като нормален фактът, че е възможно другите – дори нашите деца, ученици или колеги, да имат съвсем различна представа за света. Тогава ще можем да приемем и самите тях, вместо да им се противопоставяме. Тук се крие и основата на взаимното разбирателство и компромис, които могат да заменят конфликтите или враждебността в общуването. Толерантността към различието и уважението към другостта са вълшебната пръчка в мирното ненасилствено общуване.

Овластяване на проекциите. Мирното общуване означава да разбираме кога представата и впечатленията ни за другия са изкривени от собствените ни представи. Това се дължи на т.нар. защитен механизъм, когато проектираме върху другите своите нежелани или неприемливи аспекти и черти в поведението. За мирното общуване трябва да се опитаме да видим човека срещу себе си като много по-сложен и многолик от собствените ни представи. Дори когато поведението му наистина издава нежелано качество, нашите собствени проекции могат излишно да раздуят или преувеличат значението му. Ако забележим у себе си гняв, нетолерантност, властност или егоизъм, признаването и осъзнаването, че те може би изкривяват възприятието за другия, е ключ към адекватното му възприемане и предпоставка за предотвратяване на конфликти.

Откриване на истинската потребност. Това се свързано с опита да се открие и прозре отвъд външните прояви на поведението на другия, когато той се държи критично, разгневено или агресивно. Почти винаги зад неприемливото поведение се крие неизразена, скрита, неосъзната значима, но незадоволена потребност. Много конфликти на всички нива на човешките взаимоотношения се дължат на самозащитата срещу поведение на другия, което изглежда необосновано гневно, незаслужено нетолерантно или твърде егоистично. Когато всеки успее да погледне отвъд външните прояви и постъпки в поведението на другия и се опита да разбере истинските му потребности и да почувства

състоянието му, тогава сблъсъците биха се избегнали по-лесно, а конфликтите биха се решили с по-голяма лекота. Това е истинска промяна в парадигмата – убеждението в собствената правота и в това, че другите грешат, ще се замени с разбиране на тяхната уязвимост и нужда от помощ, подкрепа или изцеление. Ако тази промяна се разшири в перспектива от личните взаимоотношения към отношенията между различни култури и етнически групи, религии, вярвания и езици, това може да бъде основата на мирна световна цивилизация, изградена върху състраданието, а не върху предразсъдъците, твърди Ед. Бърн в „Глобалната промяна“.

Способност за постигане на компромис. Ключът към постигането му се крие в готовността да отстъпиш малко от собствените си позиции в името на общата цел, с което се допринася за раждане на едно „ново“ съзнание. Такъв нов светоглед е белязан със завръщането на т.нар. „женски“ ценности, като сътрудничество, взаимопомощ и подкрепа. Те започват да заместват по-старите традиционно мъжки ценности на надпревара, конкуренция, съревнование, доминантност и победа на всяка цена.

Всички тези нагласи, умения и способности са ключови за изграждане на мир във взаимоотношенията на всички нива. Те се коренят в алтруизма, състраданието и любовта, които са същността на хуманността и истинското човеколюбие в отношенията и са изконни за храма на знанието – училището. Изборът да се възприемат тези нагласи независимо дали като лично професионално педагогическо верую, или на управленско ниво, означава да се избере сътрудничеството пред съперничеството, партньорството – пред конкуренцията, достигането до съгласие – пред конфликта, състраданието и доверието – пред подозрението и страха. Това е и основен извод от новите педагогически парадигми за взаимодействието с деца и родители в образованието.

NOTES/БЕЛЕЖКИ

1. Академични полета на социалната педагогика. Съставител К. Сапунджиева. Научна редакция К.Сапунджиева, Н. Бояджиева, М. Пиронкова, С., 2014.
2. Белова, М., Бояджиева, Н., Димитрова, Г., Сапунджиева, К. Теория на възпитанието, София, 1997.
3. Бояджиева, Н. Педагогическа ентелехия. Съставител и научен редактор, София, 2011.
4. Делор, Ж. Образованието – скритото съкровище. София, 1998.
5. Дюмазюдие, Ж. Полетата на френската социология, София, 1993.
6. Тофлър, А. Шок от бъдещето, С., 1992.
7. Non violent Communication, 2003.

REFERENCES/ЛИТЕРАТУРА

- Barnes, Ed. (2012). *Globalnata promyana. Razhdaneto na nova predstava za sveta preobrazyava chovechestvoto*, Sofia: Kibea. [Бърн, Ед. (2012). *Глобалната промяна. Раждането на нова представа за света преобразява човечеството*. София: Кибеа].
- Glasser, W. (2001). *Teoriya na izbora. Nova psihologiya na lichnata svoboda*. Sofia: Kragozor [Гласър, У. (2001). *Теория на избора. Нова психология на личната свобода*. София: Кръгзор]
- Goleman, D. (2011). *Emotsionalna inteligentnost*. Sofia: Iztok-Zapad [Голман, Д. (2011). *Емоционална интелигентност*. София: Изток-Запад].
- Goleman, D. (2010). *Novata sotsialna inteligentnost*. Sofia: Iztok-Zapad [Голман, Д. (2010). *Новата социална интелигентност*. София: Изток-Запад].
- Kawazaki, G. (2017). *Izkustvoto da ocharovash. Kak da promenyash sartsata, umovete i deystviyata*. Sofia: Entusiast [Кавазакис, Г. (2017). *Изкуството да очароваш. Как да променяш сърцата, умовете и действията*. София: Ентусиаст].

NEW PEDAGOGICAL PARADIGM AND INTERACTION WITH CHILDREN WITH PARENTS IN EDUCATION

Abstract. The leading ideas of contemporary pedagogical paradigm at the beginning of the new century are result from general changes in society, social structures, family types and partners interaction, the school and expectations towards its role in the process of interaction “children-parents-teachers”. The ways to reach it are in the non-contradictory realization that the real partnership interrelation and in the assimilation and controlling of the art of peaceful (nonviolence, not aggressive) constructive communication. For this type of communication new skills are necessary, which all parties (children, parents, teachers) in the interaction have to assimilate and to develop together with common activities. Their roots are in altruism, empathy and love, which are an essence of the humanity and true humaneness in relationships. They are sustainable in the temple of knowledge – the school. This is the main conclusion from the analysis of the new pedagogical paradigm for interaction with children and parents in the education.

✉ **Prof. Dr. Neli Boiadjieva**

Department of Social Pedagogy and Social Work
Faculty for Primary and Preschool Education
Sofia University
Sofia, Bulgaria
E-mail: nelybo2@abv.bg